TIN ĐỒN COVID-19

BẢN TIN #3

Internews đang hợp tác với Translators without Borders, Standby Task Force và Media Action của BBC nhằm thu thập, phân tích các tin đồn và các thông tin sai lệch liên quan đến vi-rút SARS-CoV-2 và COVID-19. Dữ liệu được thu thập bằng **7 ngôn ngữ châu Á**. Phân tích này dựa trên **2.163 tin đồn** được thu thập từ ngày 23/01/2020 đến 08/05/2020 bằng tiếng Thái, tiếng Khmer, tiếng Urdu, tiếng Indonesia, tiếng Trung giản thể, tiếng Tagalog và tiếng Việt.

Internews

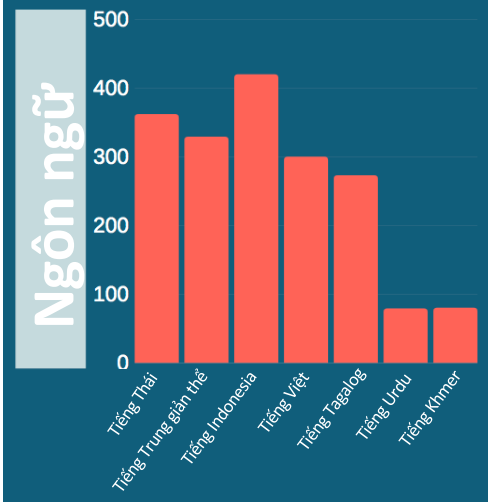

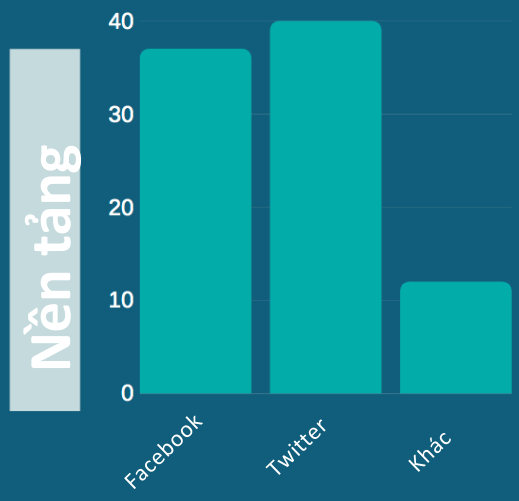

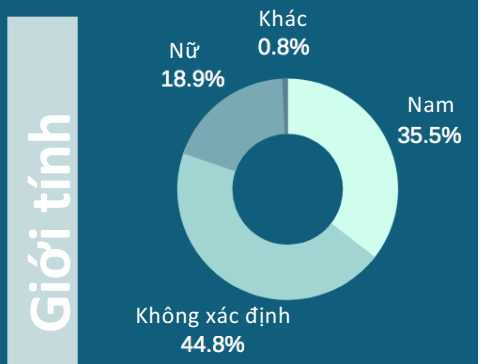

*"Không xác định" gồm những bài đăng mà giới tính của tác giả không thể xác định được. "Khác" gồm những bài đăng mà tác giả không được xác định là nam giới hoặc nữ giới.

Vắc-xin: Hy vọng thổi bùng tin đồn

Chúng tôi đã ghi nhận được gần 100 tin đồn có đề cập về vắc-xin với tần suất gia tăng đáng kể trong suốt tháng 4 cũng như đến thời điểm này của tháng 5.

Một trong những tin đồn phổ biến nhất là **vắc-xin điều trị vi-rút corona đã được phát triển.** Một tin đồn bằng tiếng Thái nói rằng Úc đã sản xuất ra vắc-xin có công hiệu và sẽ đưa vào sử dụng đại trà trong tháng 9. Một tin đồn khác cho rằng "cuộc chiến với vi-rút corona" sẽ kết thúc trong tháng 8 nhờ việc phát triển vắc xin và nói lời cám ơn các bác sĩ Anh. Một tin đồn bằng tiếng Urdu tuyên bố Israel và Hoa Kỳ đã tạo ra vắc-xin nhưng không hiệu quả vì "vi-rus đã biến đổi".

Rất nhiều tin đồn này dường như dựa trên những thông tin sai lệch về quy trình phát triển vắc-xin. Có ít nhất 115 dự án vắc-xin hiện đang được triển khai trên khắp thế giới. Mặc dù một số vắc-xin đang bắt đầu được thử nghiệm trên người, nhưng hiện chưa có vắc-xin nào chứng minh được tính an toàn và hiệu quả trong việc phòng ngừa sự lây nhiễm của COVID-19.

Nhà sáng lập Microsoft, **nhà hoạt động từ thiện và người giàu thứ ba thế giới, Bill Gates** đã trở thành đối tượng hứng chịu một lượng thông tin sai lệch áp đảo liên quan đến vi-rút corona. Những thuyết âm mưu liên quan tới Bill Gates và vi-rút corona đã bắt đầu lan truyền từ đầu tháng 1 trên các mạng xã hội bằng tiếng Anh. Vào tháng 4, một nghiên cứu của tờ New York Times chỉ ra rằng đã có 16.000 tin đồn riêng về ông Gates trên Facebook. Trùng khớp với xu thế này, chúng tôi đã ghi nhận một lượng lớn tin đồn liên quan vào tháng 4 với đa số (81%) bằng tiếng Indonesia và tiếng Việt.

Một tin đồn đặc biệt nổi bật bằng tiếng Indonesia cho rằng Bill Gates đang dùng việc điều chế vắc-xin để làm vỏ bọc cho việc "cấy vi mạch" vào mọi người trên khắp thế giới để theo dõi họ. **Nhiều trong số các bài đăng này dùng ngôn từ tương tự,** nhưng được nhiều tài khoản khác nhau đăng lại nhiều lần. Tin đồn này đang phổ biến trên Facebook nhưng chúng tôi cũng đã ghi nhận việc nó đã lan truyền qua các nhóm nhắn tin nói tiếng Indonesiatrên trên ứng dụng WhatsApp.

Ví dụ:

"Tin nóng! Úc đã tạo ra "vắc-xin COVID-19" và sẽ đưa vào sử dụng trong tháng 9 này! Thủ tướng Úc thông báo họ đã sản xuất được vắc-xin COVID-19 và sẽ sẵn sàng đưa vào sử dụng trong tháng 9. Hy vọng chúng ta sẽ là quốc gia đầu tiên trên thế giới trở lại cuộc sống thường ngày thay vì Trung Quốc." - Tiếng Thái, ứng dụng Line

"Liệu vắc-xin COVID-19 có chứa mật ong không?" - Tiếng Việt, Facebook

Vắc-xin: Hy vọng thổi bùng tin đồn (Tiếp theo...)

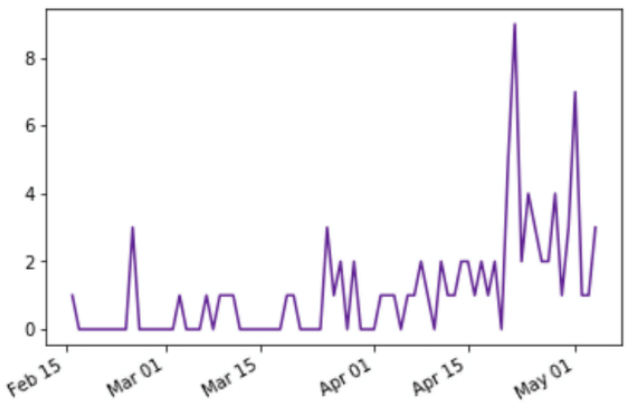

Tin đồn về vắc-xin theo thời gian

Bill Gates cam kết tài trợ 300 triệu USD để giải quyết vi-rút corona và cam kết tài trợ tiền để xây các nhà máy để tiến hành 7 thử nghiệm vắc xin riêng lẻ (do đa số các thử nghiệm không thành công). Tuy nhiên, hiện chưa có bằng chứng rõ ràng về việc ông có mối liên quan trực tiếp đến việc phát triển vắc-xin.

Các tin đồn phổ biến nhất về Bill Gates bằng tiếng Việt cho rằng Bill Gates đã tạo ra vi-rút corona vì lợi ích cá nhân (tin đồn này cũng có trong các dữ liệu bằng tiếng Indonesia). Một tin đồn bằng tiếng Việt, được đăng trên một trang Facebook về Đảng Cộng sản với khoảng 80.000 lượt người theo dõi, cho rằng Bill Gates đã cộng tác với Trung Quốc để tạo ra vi-rút nhằm hủy diệt nhân loại. Một tin đồn khác đặt vấn đề liệu có hay không việc Gates có ý định sử dụng vi-rút corona để mở rộng sự kiểm soát đối với hệ thống y tế toàn cầu.

Chúng tôi cũng đã ghi nhận những sự phỏng đoán về **các thành phần cần thiết của một vắc-xin thành công và công hiệu.** Một bài đăng bằng tiếng Việt trên Facebook đã nêu thắc mắc liệu vắc xin vi-rút corona sẽ chứa mật ong hay không. **Chúng tôi đã** ghi nhận việc có các tin đồn liên tục về tính hiệu quả của những thực phẩm ở nhà như mật ong, tỏi và chanh trong việc phòng ngừa hay điều trị vi-rút corona. Tuy các thực phẩm này có khả năng tăng cường sức khỏe, nhưng Tổ chức Y tế Thế giới cho rằng chưa có bằng chứng cho thấy các loại thực phẩm trên sẽ có hiệu quả chống vi-rút corona hay sẽ là thành phần hiệu quả của vắc-xin. Dù chúng tôi đã phát hiện từng có nghiên cứu về một vắc-xin có chứa mật ong, nhưng nó được điều chế cho động vật thay vì cho con người.

Các tin đồn bằng tiếng Tagalog về vắc-xin chủ yếu là phản ứng đối với lời hứa của **Tổng thống Philippines, ông Rodrigo Duterte** là sẽ thưởng tiền mặt cho công dân nào chế ra vắc-xin phòng ngừa vi-rút corona. Rất nhiều người đã đăng bài trên mạng xã hội, tuyên bố rằng họ phải được thưởng tiền do "đã tìm ra thuốc chữa" - **có thành phần là thuốc Vicks VapoRub, chanh, gừng và những loại thuốc cấm như methamphetamine.** Thuốc tiêm chống vi-rút Fabunan cũng là một loại thuốc chữa khác, theo tin đồn được đăng thường xuyên trên mạng xã hội, mặc dù thuốc chưa được Cơ quan Quản lý Thực phẩm và Dược phẩm Philippines phê duyệt và chưa được chứng minh về tính hiệu quả.

Chúng tôi đã vẽ biểu đồ về tâm lý đằng sau các tin đồn về vắc-xin theo thời gian. Tâm lý nghĩa là "cảm xúc" dẫn đến các bài đăng. Tâm lý tích cực gồm bài đăng "hạnh phúc" hoặc "vui vẻ", còn các bài đăng thể hiện tâm lý tiêu cực cho thấy sự buồn rầu, căm ghét, bạo lực, kỳ thị, v.v. Chúng tôi nhận thấy là dù đa số tin đồn về vắc-xin nói chung có tính lạc quan, số lượng bài đăng tiêu cực đã tăng lên trong tháng 5.

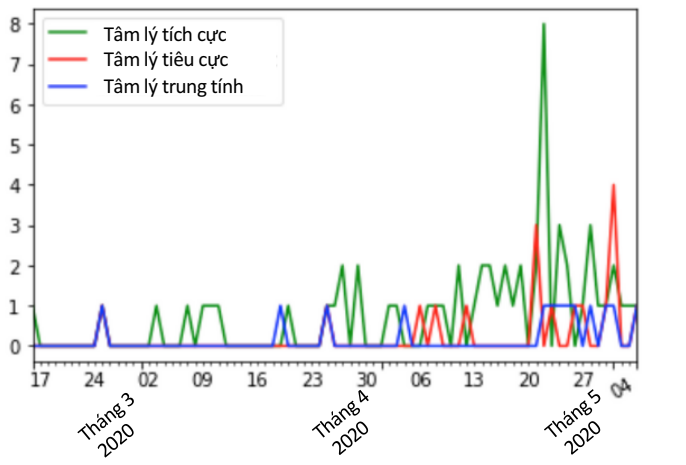

Tâm lý trong các tin đồn về vắc-xin

Ví dụ:

"Khi nào thì ông ta (Bill Gates) bắt đầu phát triển vắc-xin? Việc phát triển vắc-xin cần thời gian dài. Nếu Bill Gates đã có vắc xin ngừa vi-rút corona thì ông ta có hạt giống vi-rút khi nào? Có phải trước khi đại dịch bắt đầu xảy ra không? Năm 2015, ông ta đã tuyên bố là sẽ có một trận đại dịch vào năm 2020. Hạt giống vi-rút corona được Bill Gates và các cộng sự dùng để tạo ra vắc-xin được lấy từ quốc gia nào?

Theo các chuyên gia trên thế giới, cho đến nay vi-rút corona vẫn tiếp tục biến đổi... Vậy, ông ấy đã dùng loại hạt giống nào để tạo ra vắc-xin? Điều này vẫn còn là một dấu hỏi. Vắc-xin của Bill Gates sẽ được cấy cùng các vi mạch. Có tin đồn nó được dùng để theo dõi những người đã được tiêm vắc-xin."

- Tiếng Indonesia, Facebook

Lời khuyên khi đưa tin:

Các nhà báo giữ vai trò quan trọng trong việc giúp độc giả hiểu rõ hơn về quy trình phát triển vắc-xin. Việc có hiểu biết rõ ràng về mốc thời gian khả thi của hoạt động phát triển và phân phối vắc-xin, kết hợp với việc đưa ra những đề xuất thiết thực cho độc giả mình về những điều mà hiện nay họ cần làm để bảo vệ bản thân sẽ giúp các bạn kiểm soát được sự kỳ vọng và giảm bớt mối lo trong cộng đồng.

Cũng giống như nhiều yếu tố của cuộc khủng hoảng này, hiện vẫn còn nhiều câu hỏi chưa có lời giải đáp. Chẳng hạn như khi vắc-xin được tạo ra thì ai sẽ là người đầu tiên có được nó? Có những tác dụng phụ gì? Giá cả ra sao? Việc phân phối vắc-xin đến những vùng sâu vùng xa hoặc những khu vực có ít chuyên gia y tế sẽ diễn ra như thế nào? Việc giúp độc giả hiểu rằng việc phát triển vắc-xin chỉ là một mảnh ghép trong cả một bài toán lớn của ngành y tế toàn cầu sẽ giúp họ suy nghĩ kỹ càng trước khi chia sẻ tin tức về một loại "vắc-xin mới" từ các nguồn thông tin chưa được kiểm chứng.

Để giúp bạn đưa tin về đề tài này, chúng tôi đã soạn thảo **hướng dẫn này**, trong đó tóm tắt các tiến bộ khoa học quan trọng từ trước đến nay và đưa ra các lời khuyên về cách giải thích vấn đề phức tạp này cho độc giả.

Bạn cũng có thể đọc hướng dẫn của chúng tôi về **cách đưa tin về các thử nghiệm lâm sàng** và các công cụ, tài liệu khác dành cho các nhà báo trên **trang web của chúng tôi.**

Tái nhiễm nóng trở lại: Tin đồn về tái nhiễm tiếp tục xuất hiện

Chúng tôi tiếp tục thấy sự tăng vọt về số lượng tin đồn về những người tái nhiễm COVID-19 sau khi hồi phục. Trong Bản tin số 1 , chúng tôi đã nói về các cuộc thảo luận trên mạng về vấn đề này và các nguyên do dẫn đến sự kỳ thị mà các bệnh nhân đã hồi phục phải trải qua tại khu vực này. Một số bài đăng đã cổ xúy bạo lực đối với người nhiễm bệnh nhằm hạn chế sự lây lan của vi-rút, bao gồm cả việc thiêu sống và giam giữ họ.

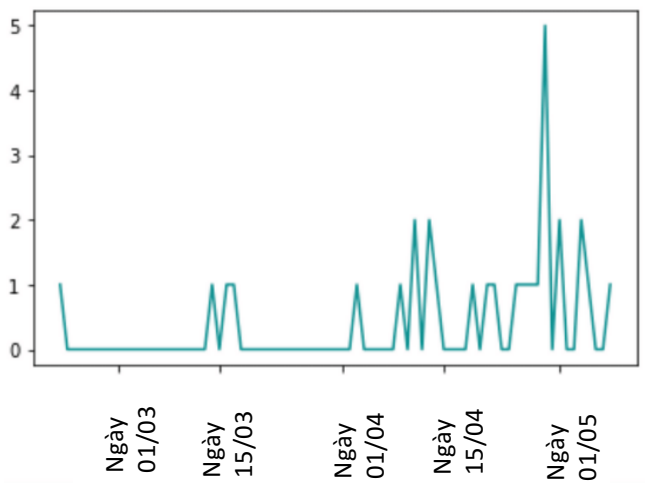

Tin đồn về tái nhiễm theo thời gian

Một tin đồn gần đây bằng tiếng Việt trích dẫn việc "các chuyên gia" tuyên bố là người đã hồi phục sẽ không bao giờ bị tái nhiễm. Một tin đồn bằng tiếng Tagalog trích dẫn các câu chuyện kể về người bị tái nhiễm hoặc cho rằng vi-rút vẫn còn ẩn núp trong cơ thể người bệnh sau khi hồi phục.

Một tin đồn bằng tiếng Việt, được đăng trong một thảo luận về vi-rút corona trên một nhóm Facebook với hàng chục nghìn thành viên, cho rằng vi-rút corona vẫn đang lây lan ở Vũ Hán, Trung Quốc và nói rằng các bệnh nhân ở Trung Quốc đã được xác nhận tái nhiễm sau khi hồi phục.

Đáng tiếc là hiện vẫn còn có quá nhiều điều về vi-rút corona mà chúng ta chưa biết. Quả thật đã có những báo cáo về những người dường như bị tái nhiễm vi-rút corona. Tuy nhiên, trong nhiều trường hợp, có khả năng là các kết quả xét nghiệm sai góp phần vào các báo cáo nói trên.

Người hồi phục từ một số chủng vi-rút corona khác, như chủng gây bệnh cảm lạnh thông thường, chỉ có khả năng miễn dịch ngắn hạn. Tuy nhiên, đã phát hiện ở người hồi phục từ Hội chứng hô hấp cấp tính nặng (SARS) và Hội chứng hô hấp Trung Đông (MERS).

Ví dụ:

''Một bác sĩ nổi tiếng đã xác nhận. Một bệnh nhân từng nhiễm COVID-19 đã bị sốt lại và được đưa đi tái điều trị. Chúng tôi đang chờ kết quả xét nghiệm vào sáng mai để xác nhận người này có phải bị tái nhiễm hay không. Cán bộ Sở Y tế Công cộng tỉnh Chiang Rai xác nhận một bệnh nhân cũ đã bị sốt lại và được đưa trở lại bệnh viện với các triệu chứng nhẹ.'' - Tiếng Thái, Facebook

''Vũ Hán chưa thoát khỏi dịch COVID-19. Nhiều bệnh nhân ở Trung Quốc đã được xác nhận tái nhiễm vi-rút SARS-CoV-2 sau khi hồi phục, điều này làm dấy lên bầu không khí tiêu cực. Nếu điều này là thật thì câu hỏi liệu những bệnh nhân đã hồi phục có hoàn toàn an toàn cho xã hội hay không là một mối lo ngại mới.'' - Tiếng Việt, Facebook

Lời khuyên khi đưa tin:

Cuộc khủng hoảng này gây ra sự hoang mang nhiều cấp độ cho độc giả. Có thể thấy rằng mọi người trên toàn cầu sợ rằng "điều tồi tệ nhất vẫn chưa đến" hoặc chúng ta không thể trở lại cuộc sống một cách an toàn cho đến khi tìm ra vắc-xin. Là nhà báo và nhà truyền thông, bạn có trách nhiệm xua tan những nỗi sợ ấy qua việc cung cấp nguồn thông tin cập nhật, đáng tin cậy để giải quyết những thắc mắc và sự quan tâm của độc giả.

Khi đưa tin về vấn đề này, bạn cần đặt ra các câu hỏi quan trọng sau:

- Bản tin này dựa trên một câu chuyện kể hay xét nghiệm ở bệnh viện?
- Bệnh nhân đã được xét nghiệm bao nhiêu lần?
- Họ có được xét nghiệm theo tiêu chuẩn của WHO không?
- Có các nhóm hay bệnh viện cụ thể nào ghi nhận mức độ "tái nhiễm" cao hơn những nơi khác không?
- Bản tin này có làm gia tăng những định kiến về một nhóm người bị lề hóa hoặc dễ bị tổn thương không?
- Thông tin mới nhất của WHO về vấn đề này là gì?

Chúng tôi đã soạn thảo hướng dẫn này để giúp bạn hiểu và giải thích về cơ chế khoa học đằng sau việc xét nghiệm và tái nhiễm cho độc giả.

Thời kỳ biến đổi: Tin đồn về các chủng và sự đột biến của vi–rút

Trong số các tin đồn được ghi nhận về việc vi-rút SARS-CoV-2 đột biến và có nhiều chủng thì có 60% là tiếng Thái, 20% bằng tiếng Indonesia, 18% bằng tiếng Trung và 2% bằng tiếng Tagalog.

Nhiều tin đồn bằng tiếng Thái đồn đoán rằng chủng vi-rút corona hiện có ở Thái Lan hoàn toàn khác với các chủng đang lây lan trên thế giới và/hoặc chủng ở Thái Lan là đặc biệt nguy hiểm. Một bài đăng tuyên bố rằng nhà dịch tễ học nổi tiếng người Trung Quốc, Lý Lan Quyên đã khám phá ra một chủng vi-rút nguy hiểm ở châu Âu có nguồn gốc từ Chiết Giang, Trung Quốc.

Những tin đồn phổ biến về các chủng vi-rút cho rằng vi-rút corona đột biến nhanh hơn các loại vi-rút khác và vi-rút corona trở nên mạnh dần lên theo thời gian. Một số thì đồn đoán rằng sự chính khác biệt về chủng vi-rút đã dẫn tới tỷ lệ tử vong khác nhau giữa các khu vực.

Một tin đồn bằng tiếng Thái với hơn 200.000 lượt xem khẳng định có 7 chủng vi-rút corona và một số chỉ gây những triệu chứng nhẹ trong khi một số khác gây viêm phổi và suy hô hấp. Tuy có thể đã xuất hiện vô số biến thể của vi-rút corona, nhưng hiện thời chúng ta vẫn chưa rõ tại sao một số người có xét nghiệm dương tính với vi-rút corona và nhiễm bệnh nhưng không biểu hiện triệu chứng, trong khi những người khác bị các chứng suy hô hấp và viêm phổi.

Chúng tôi cũng quan sát thấy nhiều cuộc thảo luận về **"hai chủng" vi-rút corona, có tên chủng L và chủng S.** Cụ thể, mọi người đồn đoán rằng người hồi phục khỏi một chủng vi-rút corona này sẽ không có khả năng miễn dịch đối với chủng kia. Tin đồn này có thể bắt nguồn từ bản báo cáo tháng 3 của Đại học Bắc Kinh tại Bắc Kinh, trong đó phân tích 103 ca nhiễm COVID-19. Nhóm nghiên cứu đại học này đã xác định hai chủng vi-rút: 72 người được cho là nhiễm "chủng L" và 29 người nhiễm "chủng S". Chủng đầu tiên có khả năng xuất hiện trong thời gian vi-rút lây từ động vật sang người. Nhóm nghiên cứu cho rằng chủng thứ hai xuất hiện ngay sau đó. Do có nhiều người mắc "chủng L" hơn nên nhóm nghiên cứu kết luận rằng nó "hung hãn" hơn "chủng S". Nhưng điều quan trọng bạn cần ghi nhớ là nghiên cứu này có kích thước mẫu cực kỳ nhỏ.

Tổ chức Y tế Thế giới không đồng ý với những phát hiện của nghiên cứu này và phát biểu rằng không có bằng chứng cho thấy sự xuất hiện của một chủng hung hãn hơn.

Trên thực tế, các loại vi-rút liên tục biến đổi. Vi-rút corona là một loại vi-rút RNA, giống như vi-rút bệnh cúm. Nhiều loại vi-rút RNA có tỷ lệ đột biến rất cao so với các loại vi-rút DNA như bệnh đậu mùa. Vi-rút corona có thể đột biến và trở nên nguy hiểm hơn đối với tính mạng con người hoặc lây nhiễm nhanh hơn, nhưng nó cũng có thể đột biến theo hướng ít nguy hiểm hơn. Trong đợt đại dịch vi-rút corona lần trước - dịch H1N1 xảy ra năm 2009 - WHO cũng ghi nhận những trường hợp đột biến của vi-rút.

Trong một nghiên cứu (chưa được kiểm duyệt) công bố hồi tháng 4, giáo sư Lý Lan Quyên cho rằng các chủng vi-rút khác nhau có thể là nguyên do của việc bệnh dịch gây ra các tác động khác nhau ở những khu vực khác nhau trên thế giới. Có một số nghiên cứu khác cũng điều tra xem liệu những vi-rút đột biến có gây ảnh hưởng khác nhau lên bệnh nhân hay không. Bạn có thể tìm kiếm trên cơ sở dữ liệu bằng tiếng Anh của WHO những nghiên cứu và kết luận hiện nay liên quan đến COVID-19 ở đây.

Ví dụ:

"Hiện đã ghi nhận được 7 chủng vi-rút corona, 4 trong số đó chỉ gây ra những triệu chứng nhẹ như ho, sổ mũi và hắt hơi, 3 chủng khác là SARS/MERS/COVID-19 gây viêm phổi và suy hô hấp với tỷ lệ tử vong cao hơn." - Tiếng Thái, Facebook

"Các chủng COVID-19 hiện tại có nguồn gốc từ chủng S (serine) và biến đổi gen thành chủng L (leucine). Chủng L phát triển nhanh hơn và sau đó lây sang châu Âu và châu Mỹ. Sau đó, chủng L chia thành 2 dạng G (glycine) và V (valine). Do đó, hiện nay COVID-19 được chia thành 3 dạng là S, G và V, cùng một số dạng khác chưa được đặt tên.

Chúng tôi nghiên cứu ở Thái Lan và phát hiện rằng chủng ở Thái Lan rất khác biệt và chúng tôi muốn đặt tên cho nó là T. T không có nghĩa là Thái Lan mà có nghĩa là những gen gai của vi-rút đột biến thành threonine. Nếu nghiên cứu một cách đầy đủ, chúng ta sẽ thấy nước Mỹ bị chủng G xâm nhập từ phía Đông và chủng S xâm nhập từ phía Tây. Do đó, tại Mỹ xuất hiện cả hai chủng G và S. Chủng V và G xuất hiện ở châu Âu.'' - Tiếng Thái, Facebook

Lời khuyên khi đưa tin:

Để giúp bạn đưa tin về chủ đề này, chúng tôi đã soạn thảo hướng dẫn này, trong đó tóm tắt các tiến bộ khoa học quan trọng từ trước đến nay và đưa ra các lời khuyên về cách giải thích vấn đề phức tạp này cho độc giả.

Bản tin này được soạn thảo với sự hỗ trợ hào phóng của H2H Network. Mạng lưới này cùng các quỹ của họ được chính phủ Anh tài trợ. Trọng tâm của dự án là nhằm trang bị cho các nhà báo, nhà truyền thông khắp châu Á những công cụ cần thiết, bằng thứ tiếng họ muốn, để chống lại những tin đồn và thông tin sai lệch trong lúc xảy ra khủng hoảng dịch COVID-19.

Để biết thêm thông tin, xin liên hệ: covid-19@internews.org